

Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamaya Yönelik Düşünce ve Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi

[Determination Thought and Anxiety Levels of Nursing Students Intended for Clinical Practice]

ÖZET

AMAÇ: Bu çalışma hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya yönelik düşüncelerinin ve kaygı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

YÖNTEM: Araştırmanın evrenini Muğla Üniversitesi Muğla Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümünün birinci sınıfta Meslek Esasları, ikinci sınıfta Cerrahi, üçüncü sınıfta çocuk hastalıkları dersini almış olan öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmaya 149 öğrenciden 126'sı katılmayı kabul etmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından oluşturulan anket formu ve Durumluk-Süreklilik Kaygı Ölçeği ile toplanmıştır.

BULGULAR: Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 20,15±1,52 yıldır. Hemşirelik öğrencilerinin %77,8'i kendini staja hazır hissettiğini, %51,6'sı teorik bilgisinin ilgili staj için yeterli olmadığını, %46'sı staj sırasında yapmaktan korktuğu bir uygulama olduğunu, %68,3'ü klinik uygulama sırasında olumsuz bir deneyim yaşamaktan korktuğunu, %50,8'i stajla ilgili olarak heyecan hissettiğini belirtmiştir. Klinik uygulama öncesi ve klinik uygulama sonrası öğrencilerin Durumluk-Süreklilik Kaygı Ölçek sonuçları karşılaştırıldığında durumluluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0.05).

SONUÇ: Klinik uygulamaya başlamadan önce hemşirelik öğrencilerinin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

SUMMARY

AIM: This study was carried out as a definitive work in order to determine the thoughts and anxiety levels of nursing students intended for clinical practice.

METHODS: The scope of the research was composed of the students who took Essentials of Profession lesson at first grade, Surgery at second grade and Child Diseases at third grade in Mugla University, Mugla School of Health Sciences Department of Nursing. Of 149 students, 126 (%84.36) were completed the study. Data was collected using a questionnaire prepared by the researchers and State-Trait Anxiety Inventory.

RESULTS: The mean age of the students included in the study was 20.15±1.52 years. 77.8% of the nursing students stated that they feel ready for the clinical practice, 51.6% thought that their theoretical knowledge was not sufficient for the clinical practice, 46% there were applications that they were afraid to perform during the clinical practice and 50.8% stated that they were excited about the clinical practice. There was a statistically significant difference average score of state anxiety level between pre and post clinical practice results of State-Trait Anxiety Inventory (p<0.05).

CONCLUSION: It was concluded that anxiety levels of nursing students were higher before they start clinical practice.

**Kılıçhan Bayar,
Gülcihan Çadır,
Banu Bayar**

Muğla Üniversitesi Muğla
Sağlık Yüksekokulu.

Anahtar Kelimeler:
Öğrenci hemşire, klinik
uygulama, kaygı.

Key words: Student nurse,
clinical practice, anxiety.

Sorumlu yazar/

Corresponding author:
Kılıçhan Bayar.
Muğla Üniversitesi Muğla
Sağlık Yüksekokulu
Orhaniye Mah. Haluk
Özsoy Cad. 48000 Muğla,
Türkiye.
kbayar@mu.edu.tr

GİRİŞ

Uygulamaya dayalı tüm disiplinlerin eğitim programlarında olduğu gibi teorik bilgi ve klinik deneyim hemşirelik eğitiminin birbirini tamamlayan ayrılmaz parçalarıdır (1,2). Klinik uygulama, öğrencilere okul ortamında öğretilen teorik bilgi ve pratiği gerçek ortamda yaşayarak ve yaparak bütünleştirme imkânı sağlar (2,3). Klinik eğitim öğrencilerin problem çözmede eleştirel düşünme becerilerini kullanmalarını, iletişim-yönetim ve organizasyon becerilerini geliştirmeyi, mesleki güven duygusunu kazandırmayı amaçlar (1,4). Klinik uygulama alanları öğrencilere rol modellerini

gözlemleme, sorumluluk alarak tek başına uygulama yapabilme, hastanın klinik tablosuna göre davranma, karar verme ve bir ekip üyesi olarak çalışabilme olanağı sağlar (2,3,5). Öğrenciler eğitimleri süresince aldıkları teorik bilgi ve uygulama becerilerini farklı alanlarda kullanarak, kendilerinden beklenen değişmiş, biçimlenmiş, istendik ve kalıcı davranışlar haline dönüştürürler (3,6). Öğrencilerin teorik ve pratik olarak aldıkları bilgileri, klinik uygulama alanlarında davranışa dönüştürme sürecinde oradaki uygulamaların öğrencinin bilgisiyile örtüşmesi, uygulama çeşitliliği ve uygulama yapma sıklığı çok önemlidir (5,6). Eğitim ile klinik uygulama arasındaki

çelişkiler ve farklılıklar hemşirelikte önemli bir sorun olarak ifade edilmektedir (7).

Klinik deneyim hemşire öğrenciler tarafından hemşirelik eğitiminin en çok kaygı (anksiyete) oluşturan bileşenlerinden biri olarak tanımlanmıştır (1). Klinik deneyim eksikliği, iyi bilinmeyen-alışılmadık alanlar, zor hastalar, hata yapma ve öğretim elemanları tarafından değerlendirilme korkusu, hastane personeliyle iletişim bozukluğu öğrenciler tarafından klinik deneyimleri sırasında kaygıya neden olan durumlar olarak ifade edilmiştir (1,3,4,5,8).

Kaygı nesnel olmayan bir tehlikeye karşı duyulan endişe duygusu olarak tanımlanmaktadır (9). Alışılmamış bir durum-nesne ya da kişi ile karşılaşma, korku veren durum veya nesnelere karşılaşma, karar verme güçlüğü, iç ve dış çatışmalar kaygıya neden olabilirler (10). Kaygı fiziksel ve toplumsal çevreden gelen tehlikelere karşı bireyi uyarma, gerekli uyumu sağlama ve yaşamı sürdürme işlemine katkıda bulunmaktadır (11). Kaygının düzeyi bireyin yaşına, gelişim özelliklerine ve bu deneyimi daha önce yaşayıp yaşamadığına bağlı olarak değişir (4). Kaygısı fazla olan bir öğrenci hemşire, hastasının gereksinimlerini iyi bir şekilde gözlemleyemezse hastasının güvenini kaybedebilir (12). Klinik deneyim üzerine yapılan çalışmalarda, öğrencilerin klinik uygulamaya bakış açılarını ve düşüncelerini araştırmanın, hemşirelik eğitiminde etkin klinik öğretim stratejilerini geliştirmeye yardımcı olacağı ifade edilmektedir (1). Bu doğrultuda araştırmada; hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulamaya yönelik düşüncelerinin ve klinik uygulamanın yarattığı kaygı düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Muğla Üniversitesi Muğla Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü'nün 2006/2007 eğitim yılı bahar döneminde birinci sınıfta Meslek Esasları, ikinci sınıfta Cerrahi, üçüncü sınıfta Çocuk Hastalıkları dersini almış olan tüm öğrenciler oluşturmuş, örnek seçme yoluna gidilmemiştir. Meslek Esasları dersini alan 62 öğrenciden 53, Cerrahi dersini alan 46 öğrenciden 41, Çocuk Hastalıkları dersini alan 41 öğrenciden 32 olmak üzere toplam 126 öğrenci katılımı kabul ederek araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmanın verileri; araştırmacılar tarafından hazırlanan, öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini, bölümlerine yönelik düşüncelerini, klinik uygulama ile ilgili düşünce ve duygularını

sorgulayan anket formu ile öğrencilerin kaygı düzeylerini ölçen Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilen Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirliği Öner ve Le Compte tarafından yapılmıştır. Ölçek Durumluk Kaygı Ölçeği ve Sürekli Kaygı Ölçeği olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Her ölçek 20 maddelik iki tür ifade içermektedir. Doğrudan ifadeler olumsuz duyguları, tersine dönmüş ifadeler ise olumlu duyguları dile getirir. Durumluk Kaygı Ölçeği'nde tersine dönmüş ifadeler 1,2,5,8,10,11,15,16,19 ve 20. maddelerdir. Sürekli Kaygı Ölçeği'nde ise 21,26,27,30,33,36 ve 39. maddelerdir. Doğrudan ifadeler için elde edilen toplam puandan, tersine dönmüş ifadeler için elde edilen toplam puan çıkarılıp, önceden saptanmış değişmeyen değerler eklenerek durumluluk ve sürekli kaygı puanları elde edilir. Durumluk Kaygı Ölçeği için değişmeyen değer 50, Sürekli Kaygı Ölçeği için 35'dir. Puanın yüksek olması kaygı düzeyinin yüksekliğini gösterir (13).

Çalışma için kullanılan formlar on haftalık staj süresi başlamadan hemen önce ve bittikten hemen sonra olmak üzere iki kez uygulanmıştır. Formlar öğrencinin kendisi tarafından yaklaşık 15-20 dakikada doldurulmuştur. Verilerin analizinde SPSS 11.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulgularının analizinde sayı ve yüzde dağılımları, t testi, tek yönlü ANOVA, Mann-Whitney U testi kullanıldı. Tüm istatistiksel analizlerde 0.05 anlamlılık düzeyi olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 20,15±1,52 yıldır. Birinci sınıf öğrencilerinden 53, ikinci sınıf öğrencilerinden 41, üçüncü sınıf öğrencilerinden 32 kişi olmak üzere toplam 126 öğrenci çalışmaya alınmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin %60,3'ünün bölümlerini bilerek tercih ettiği, %71,4'ünün bu bölümde okumaktan memnun olduğu, %78,6'sının kendini bu mesleğe uygun hissettiği belirlenmiştir (Tablo 1). Hemşirelik öğrencilerinin bölüm hakkında düşüncelerine göre durumluluk-sürekli kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark bulunmamıştır (p>0.05) (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin bölüm hakkındaki düşünceleri

Değişkenler	n	%	Durumluk Kaygı Puan Ortalaması X±SD	Sürekli Kaygı Puan Ortalaması X±SD
Sınıflar				
Birinci sınıf	53	42,1	47,30±4,39	47,19±5,11
İkinci sınıf	41	32,5	46,19±4,52	47,56±4,94
Üçüncü sınıf	32	25,4	46,31±3,67	48,44±3,56
Tek yönlü ANOVA			F=0.946;p=0.391	F=0.707;p=0.495
Bölümünüzü bilerek mi yazdınız?				
Evet	76	60,3	46,62±4,15	47,75±4,74
Hayır	50	39,7	46,80±4,47	47,44±4,69
Bağımsız iki örnek t-test			t=-0.233;p=0.816	t=0.361;p=0.719
Bölümünüzde okumaktan memnun musunuz?				
Evet	90	71,4	46,60±4,35	47,97±4,70
Hayır	36	28,6	46,92±4,09	46,78±4,67
Bağımsız iki örnek t-test			t=-0.375;p=0.708	t=1.286;p=0.201
Kendinizi bu bölüme uygun hissediyor musunuz?				
Evet	99	78,6	46,27±4,09	47,69±4,55
Hayır	27	21,4	48,22±4,59	47,41±5,29
Mann-Whitney U			U=-1.723;p=0.085	U=-0.364;p=0.716

Tablo 2. Öğrencilerin klinik uygulama ile ilgili düşünce ve duyguları.

Değişkenler	n	%
Staja hazır hissediyor musunuz?		
Evet	98	77,8
Hayır	28	22,2
Staj için teorik bilginiz yeterli mi?		
Evet	61	48,4
Hayır	65	51,6
Hastalarla birebir ilgilenmekten korkuyor musunuz?		
Evet	30	23,8
Hayır	96	76,2
Yapmaktan korktuğunuz bir uygulama var mı?		
Evet	58	46,0
Hayır	68	54,0
Olumsuz deneyim yaşamaktan korkuyor musunuz?		
Evet	86	68,3
Hayır	40	31,7
Stajla ilgili olarak hissettiğiniz duygu nedir?		
Korku	5	4,0
Heyecan	64	50,8
Endişe	17	13,5
Rahatlık	9	7,1
Duygularım karışık	31	24,6

Öğrencilerin klinik uygulamaya yönelik düşünce ve duyguları incelendiğinde; %77,8'i kendini staja hazır hissettiğini, %51,6'sı teorik bilgisinin yeterli olmadığını, %46'sı staj sırasında yapmaktan korktuğu bir uygulama olduğunu, %68,3'ü klinik uygulama sırasında olumsuz bir deneyim yaşamaktan korktuğunu, %50,8'i stajla ilgili olarak heyecan hissettiğini ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 3. Öğrencilerin klinik uygulama sırasında yapmaktan korktuğu uygulamalar ve yaşayabileceğini düşündüğü olumsuz deneyimler.

Değişkenler	n	%
Stajda yapmaktan korktuğunuz uygulama hangisidir?		
Serum, intraket, katater takma, kan alma	21	16,7
Enjeksiyon	12	9,5
Sonda takmak	7	5,6
Yara bakımı, pansuman	5	4,0
Sütür atma	5	4,0
Perine bakımı	3	2,4
Serum fizyolojik uygulama	2	1,6
Lavman yapma	2	1,6
Diren çekme	1	0,8
Yaşamaktan korktuğunuz olumsuz deneyim nedir?		
Yanlış bir uygulama yapmak	44	34,9
Hastaya gerekli bakım ve hizmeti verememek	14	11,1
Hastaya canını yakmak	14	11,1
Hastanın ölmesi	14	11,1

Klinik uygulama sırasında öğrencilerin en çok intraket-katater takma, kan alma gibi uygulamaları yapmaktan ve yanlış bir uygulama yaparak olumsuz bir deneyim yaşamaktan korktukları saptanmıştır (Tablo 3).

Klinik uygulama öncesi ve klinik uygulama sonrası öğrencilerin durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları karşılaştırıldığında; durumluluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0.05) (Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin klinik deneyim öncesi ve sonrası durumluluk-süreklilik kaygı puan ortalamaları

Kaygı Puan Ortalamaları	Klinik Uygulama Öncesi X±SD	Klinik Uygulama Sonrası X±SD	t	p
Durumluk kaygı puan ortalaması	46,69±4,26	40,58±3,87	15.51	0.001*
Süreklilik kaygı puan ortalaması	47,63±4,70	47,68±4,82	-0.115	0.908

*p<0.05

TARTIŞMA

Klinik ortam ve klinik uygulamalar hemşirelik mesleği için hayati becerileri geliştirir, öğrencilerin öğrenmeleri için pek çok uygun imkân sağlar (14). Hemşirelik öğrencileri çok zor olan eğitim süreçleri boyunca ilerlerken stres yaratan birçok faktörle yüz yüze kalırlar (15). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulamaya yönelik düşüncelerinin ve klinik uygulamanın yarattığı kaygı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Muğla Üniversitesi Muğla Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü'nde yapılan çalışmada öğrencilerin durumluluk ve süreklilik kaygı puan ortalamalarının sırasıyla klinik uygulama öncesi 46,69±4,26, 47,63±4,70; klinik uygulama sonrası 40,58±3,87, 47,68±4,82 olduğu saptanmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama öncesi ve sonrası durumluluk-süreklilik kaygı puan ortalamaları karşılaştırıldığında; durumluluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğrencilerin klinik uygulama öncesi yüksek olan kaygı durumlarının 10 haftalık süreç sonunda azaldığı görülmektedir. Ünsar ve arkadaşları Meslek Esasları dersi alan hemşirelik ve ebelik birinci sınıf öğrencilerinin durumluluk-süreklilik kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada kaygı puan ortalamalarını sırasıyla klinik uygulama öncesi 40,57±4,33, 47,64±4,90; klinik uygulama sonrası 39,24±4,30, 48,01±4,47 olarak belirlemişlerdir. Klinik uygulamadan sonra durumluluk kaygı puan ortalamalarında çok az bir azalma, süreklilik kaygı puan ortalamalarında ise çok az bir artış bulmakla beraber klinik uygulama öncesi ve sonrası durumluluk-süreklilik kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığını belirtmişlerdir (4). Şirin ve arkadaşlarının Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersini almış doğumhane stajına çıkan öğrencilerin durumluluk-süreklilik kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada kaygı puan ortalamaları sırasıyla staj öncesi 49,17±7,91, 44,62±5,81; staj sonrası 40,42±9,79, 44,33±5,6 olarak bulunmuştur. Staj öncesi ve sonrası durumluluk kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu, süreklilik kaygı düzeyleri arasındaki farkın ise anlamlı olmadığını belirtmişlerdir (11). Şirin ve

arkadaşlarının çalışma sonuçları, bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Şirin ve arkadaşları doğumhane stajına başlamadan önce öğrencilerin kaygılarının yüksek olduğunu, staj ilerledikçe kaygılarının giderek azaldığını belirtmişlerdir (11). Bell'in çalışmasında da öğrencilerin klinik eğitimin başlangıcında kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, staj sonlarına doğru kendilerine olan güvenlerinin artmasıyla kaygılarının azaldığı belirlenmiştir (16). Audet hemşirelik eğitiminde klinik deneyimin en önemli kaygı nedenlerinden biri olduğunu açıklamıştır (17).

Yapılan çalışmalarda birinci sınıf hemşirelik öğrencileri için ilk klinik deneyimin kaygı verici ve korkutucu olduğu ifade edilmektedir (14,18). Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak klinik uygulamaya çıkacak birinci, ikinci ve üçüncü sınıf hemşirelik öğrencilerinin kaygı düzeyleri karşılaştırılmıştır. Çalışmada öğrencilerin sınıflara göre durumluluk kaygı puan ortalamalarına bakıldığında; istatistiksel olarak fark bulunmamıştır. Bu sonuç bize ikinci ve üçüncü sınıfların daha önceden klinik deneyime sahip olmalarına rağmen, yapmadıkları stajlar nedeniyle kaygı duyabileceklerini düşündürmüştür.

Öğrencilerin klinik uygulama ile ilgili düşüncelerine bakıldığında; çoğunun (%77,8) kendini staja hazır hissetmesine rağmen, yaklaşık yarısının (%51,6) staj için teorik bilgilerinin yetersiz olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %46'sı stajda yapmaktan korktuğu bir uygulama olduğunu, %68,3'ü staj sırasında olumsuz bir deneyim yaşamaktan korktuğunu ifade etmiştir. Bu durumun öğrencilerin teorik bilgilerini yetersiz bulmalarıyla ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Klinik uygulama öncesi öğrencilerin %50,8'i stajla ilgili olarak hissettiği duygunun heyecan olduğunu, %24,6'sı duygularının karışık olduğunu, %17,5'i korku ve endişe olduğunu, %7,1'i rahatlık olduğunu ifade etmiştir. İfadeler incelendiğinde; öğrencilerin çok az bir kısmının (%7,1) staj ile ilgili olarak rahat olduğu, hemen hemen yarısının (%42,1) duygularının karışık, korku ve endişe olduğu görülmektedir. Ünsar ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada; klinik uygulama öncesi hemşirelik öğrencilerinin %23,7'sinin

heyecanlı-telaşlı olduğu, %23,7'sinin endişeli-sıkıntılı olduğu, %13,2'sinin duygularının çeşitli olduğu, %7,9'unun ise hiçbir şey hissetmediği belirlenmiştir (4). Şirin ve arkadaşlarının çalışmasında; doğumhane stajı öncesi öğrencilerin ifade ettikleri duygu durumları incelendiğinde; öğrencilerden çoğunun (%75) stresli, korkulu ve heyecanlı oldukları görülmektedir (11). Çalışma sonuçları bu çalışma sonuçları ile uyumludur

Öğrenciler klinik uygulama sırasında en çok serum-intraket-kateter takma ve kan alma uygulamalarını yapmaktan korktuklarını ifade etmişlerdir. Bu uygulamaları enjeksiyon, sonda takma, yara bakımı-pansuman, sütür atma gibi uygulamalar takip etmektedir. Öğrenciler staj sırasında en çok yanlış bir uygulama yapmanın getirdiği sonuçlar doğrultusunda olumsuz bir deneyim yaşamaktan korktuklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin klinik uygulama ile ilgili bu korkuları; stajla ilgili teorik bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünmeleri, uygulama becerilerini hastaya yeterince ve doğru aktaramama kaygısı yaşamaları, klinik uygulama sırasında karşılaşılabilecekleri bilinmezlikler gibi etkenlerle ilişkili olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın verileri doğrultusunda hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama öncesi kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, daha önce klinik uygulamaya çıkan öğrencilerin de yeni bir staja çıkarken benzer kaygıları yaşadıkları ve klinik uygulama ile ilgili korkuları olduğu sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda hem öğretim elemanları, hem de öğrencilerle birlikte çalışacak hastane personeli klinik uygulamanın başlangıcında öğrencilerin kaygı düzeylerinin yüksek olabileceğini göz önünde bulundurmalıdırlar. Klinik uygulama öncesi öğretim elemanları, öğrencilerin çıkılacak stajla ilgili korkularını ve eksiklerini belirleyip bunların çözümüne yönelik yaklaşımlar geliştirebilirler. Çıkılacak stajla ilgili öğrencilerin kendilerini yetersiz hissettiği uygulamalar için yeniden geriye dönük çalışma ortamının oluşturulmasının öğrencilerin kaygılarını azaltıp özgüvenlerinin artırılmasında yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Sharif F, Masoumi S. A qualitative study of nursing student experiences of clinical practice. BMC Nursing. 2005; 4: 6.

2. Çalışkan T, Akgöz S. Sağlık Yüksekokulu öğrencilerini mesleki yaşama hazırlamada yıl içi ve yaz stajlarının katkısı. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2005; 31(1): 9-13.
3. Karadağ G, Uçan Ö. Hemşire eğitimi ve kalite. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2006; 1(3): 42-46.
4. Ünsar S, Erol Ö, Turan N. Meslek Esasları dersi alan hemşirelik ve ebelik 1. sınıf öğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi. Hemşirelik Forumu Dergisi. 2006;. Mayıs-Haziran/ Temmuz-Ağustos: 94-99.
5. Konak ŞD, Dericioğulları A, Kılınç G. Burdur Devlet Hastanesi'nde çalışan hemşirelerin, öğrenci hemşirelerinin klinik uygulamalarına ve öğretim elemanlarıyla işbirliği yapmaya ilişkin görüşleri. S.D.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi. 2008; 15(1): 1-5.
6. Çalışkan T, Gökşen T, Dağ A. Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin klinikteki yaşam bulguları ve parenteral girişimlerinin değerlendirilmesi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2006; 1(1): 73-81.
7. Gümral N, Coşar F. Ebelik ve hemşirelik son sınıf öğrencilerinin okul-hastane işbirliği ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. S.D.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi. 2006; 13(3): 21-24.
8. Worrall K. Orientation to student placements: needs and benefits. Paediatric Nursing. 2007; 19(1): 31-33.
9. Ocaktan ME, Keklik A, Çöl M. Abidinpaşa Sağlık Grup Başkanlığı'na bağlı sağlık ocaklarında çalışan sağlık personelinde Spielberger durumluk ve sürekli kaygı düzeyi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası. 2002; 55(1): 21-28.
10. Metin Ö, Özkoç Ş, Özer FG, Beydağ KDT. Denizli Çıracılık Eğitim Merkezine devam eden geçlerin kaygı düzeyinin belirlenmesi. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni. 2008; 7(2): 113-118.
11. Şirin A, Kavak O, Ertem G. Doğumhane stajına çıkan öğrencilerin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi. C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2003; 7(1): 27-32.
12. Özgür G. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulama kaygı düzeylerinin incelenmesi. 1. Ulusal Hemşirelik Eğitim Sempozyumu Kitabı. İstanbul. Hilal Matbaacılık, 1986, p. 73-81.
13. Öner N, Le Compte A. Durumluk-sürekli kaygı envanteri el kitabı. İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1982.
14. Carlson S, Kotze WJ, van Rooyen D. A self-management model towards professional maturity for the practice of nursing. Curationis. 2005; 28(5): 44-52.

TAF Preventive Medicine Bulletin, 2009: 8(1)

15. Edelman M, Ficorelli C. A measure of success: nursing students and test anxiety. *J Nurses Staff Dev.* 2005; 21(2): 55-59.
16. Bell ML. Learning a complex nursing skill: student anxiety and the effect of preclinical skill evaluation. *J Nurs Educ.* 1991; 30(5): 222-226.
17. Audet MC. Caring in nursing education: reducing anxiety in the clinical setting. *Nursingconnections.* 1995; 8(3): 21-28.
18. Sprengel AD, Job L. Reducing student anxiety by using clinical peer mentoring with beginning nursing students. *Nurse Educ.* 2004; 29(6): 246-250.